

ня, який проходив у м. Полтаві, на батьківщині одного з основоположників Української школи кобзарства — Володимира Кабачка, брав участь вихованець “Кобзарика”, учень 2-го класу СШ № 1 м. Тербовлі Дмитро Губ’як. В цьому конкурсі взяло участь 52 дітей з усіх регіонів України. Відрадно, що представник з Галичини, наш Дмитро виявився найкращим виконавцем гри на древньому українському інструменті — бандурі. Компетентне журі Всеукраїнського конкурсу високо оцінило виконавську майстерність Дмитра, присвоївши йому найвищу нагороду конкурсу Гранд-Прі та як переможцю вручили іменну пам’ятну бандуру. Дмитра, як володаря найвищої нагороди конкурсу 1995 року, запросили відкрити конкурс в 1996 році в м. Миргороді, де народився славетний бандурист, ім’ям якого названо конкурс. У цій перемозі нашого юного бандуриста першочергова заслуга його педагогів: викладача по класу бандури Ярослави Володимирівни Кубіт та викладача по вокалу Ореста Михайловича Олійника.

Концерти, конкурси, виступи відомого колективу — завжди свято для шанувальників народного музичного мистецтва.

Тернопіль

Олег Ануфрієв

ЕТНОСОЦІОКУЛЬТУРНА СВІДОМІСТЬ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ПРИДУНАВ’Я

(До постановки проблеми)

Сучасні етнополітичні процеси, що відбуваються в суспільстві, і зокрема в Україні, певним чином зумовлюють зміну сталої парадигми щодо розуміння і значення національних чинників у дослідженні етнічних проблем, вимагають більш ґрунтовного вивчення тенденцій, які знаходяться не на поверхні етнічного буття, а заглиблені в підсвідомість людини. Це пояснює потребу їх дослідження і наукового визначення сьогодні.

Актуальною нині постає проблема вивчення етносоціокультурної свідомості, яка в контексті нових державотворчих процесів набуває особливої ваги, адже саме свідомість людей є одним із тих дієвих механізмів, які визначають напрямок етнічних процесів, що безпосередньо або опосередковано спроможні дуже суттєво впливати на стан соціального буття суспільства. Можна цілком погодитись з думкою Б. В. Попова (Вторинне і глибинне в розумінні культури // Політика і час. — 1991. — № 16), що в суспільстві існують два типи соціальності: етносоціальний і суспільний, де етноси — повноправні суб’єкти соціального буття.

Етносоціокультурна свідомість у нашому розумінні це система певної етнічної інформації соціального життя народу, комплекс традицій, звичаїв, вірувань, які визначають буття конкретного етносу, забарвлені процесом соціалізації, з включенням індивідом соціонормативної культури даного регіону: адже культура існує не поза людьми, а в людях, в їх здатності розуміння і сприйняття навколишнього світу.

Досить показова в контексті поставленої проблеми південна частина Бессарабії, зокрема Придунав’я. Історичне заселення цього краю впродовж тривалого часу різними етнічними групами (українцями, росіянами, болгарями, молдаванами та ін.) зумовило певну етнографічну забарвленість регіону.

Етнічна свідомість людей, які приїздили із різних регіонів України, Росії, Болгарії, Молдови успадкувала, безумовно, і ті етнічні архетипи буття, які були притаманні для цих народів-автохтонів, адже вона відтворювала в народній уяві і творчості особливі стереотипи мислення, формувала національну уяву щодо природи і всесвіту в цілому.

Отже, національна соціопсихіка етносів в цьому регіоні впродовж певного історичного часу відбивала не тільки соціальні зміни, що розгорталися тут; різні етнічні процеси, які проходили в краї, спричиняли втрату історичної пам'яті або асиміляцію власних архетипів буття, прискорювали більш інтенсивні інтеграційні процеси.

Політика уряду колишнього СРСР впродовж тривалого часу створювала досить серйозні перешкоди для всебічного розвитку етнічних культур Придунав'я, адже надання умов для розвитку однієї "великодержавної" культури за рахунок інших етнічних культур певним чином позначалося на свідомості національних меншин, ставало підґрунтям не тільки для швидкого забування власних етнічних стереотипів, але виробляло певний комплекс "меншwartості" свого народу. Все це вплинуло на сучасні процеси етнічного буття народів регіону, позначилось на формуванні "модусу мислення середовища"¹

Етнокультурна свідомість народів Придунав'я формувалася на ґрунті поліетнічного середовища і реагування кожного етносу на ті політико-ідеологічні чинники, які набували тут все більш тенденційного змісту впродовж XIX—XX століть, було неадекватним. Особливо це помітно на вивченні традиційної звичаєвої культури етносів регіону, адже кожний з них виявив різний ступінь збереженості своєї народної культури, що позначилось на її існуванні у свідомості людей нині.

Національні стереотипи буття охоплюють усі рівні життєдіяльності народів краю, визначають їх побут, впливають на певні ознаки мислення, які врешті-решт формують і певну свідомість людей.

Саме від збереження в автохтонному інваріанті певних ознак етнічної культури (які не відчували на собі інтегративних процесів взаємодії та взаємовпливу) залежить і рівень збереження архетипів поведінки, мислення, образної уяви, тобто усього того впливу етнічних індикаторів, які й визначають свідомість людей. Отже, етнічна свідомість залежить від рівня функціонування традиційної культури, яка, безумовно, впливає і на соціальну психіку населення регіону.

Дослідження даного регіону протягом останніх років виявило певні зрушення в свідомості людей краю: поглибитись ті етнічні процеси, що відбувалися латентно в середовищі етнічних меншин, і сьогодні вони потребують осмислення та наукового обґрунтування.

Насамперед це відноситься до такої ситуації, коли, незважаючи на суттєве зменшення певних ознак традиційної культури, або ж зникнення їх із сучасного побуту, окремі народи виявили різний рівень збереження етнічного середовища, який при потребі може поновити певний зв'язок з Батьківщиною — автохтоном. Більш того, навіть при нинішньому інтенсивному процесі маргіналізації і дуже суттєвому розмиванні етнічної специфіки в цілому, виявилось, що етноси краю, все-таки залишаються прихильниками збереження етнічної поведінки та архетипів мислення. Це визначає їх буття і сьогодні.

У регіоні простежується явна тенденція до закріплення архетипних етнодиференційованих ознак кожного етносу². Це пов'язано з тим, що активні спроби знищити традиційне середовище за допомогою злиття і вкорінення у свідомість хоч і спорідненого, але етнічно нетотожного народу, нових стереотипів буття і поведінки, виявили зовсім протилежні тенденції, які можна розглядати як захисну реакцію етнобуття народів регіону.

Населення Придунав'я, особливо найчисленніші етнічні меншини болгар, гагаузів, молдаван створили впродовж повоєнних років своєрідний модус мислення регіону, головною засадою якого було створення "замкненого середовища", тобто відновлення класичного автохтонного життя своїх народів в дисперсних розселеннях. Цьому сприяли і певні мовні перепони, сільський побут життя цих народів, збереження в різній мірі традиційного звичаєвого права і культури, що в сучасному повсякденні в окремих рисах визначають побутування певних архаїчних стереотипів буття етносів.

Етносоціокультурні дослідження, які проводились нами в цьому регіоні вперше, виявили дуже серйозні і суперечливі тенденції тих етнічних процесів, які відбувались і закріплювались у свідомості людей.

1. Ідеологічні чинники етнополітики створювали певне уявлення у народів регіону про визначальну роль діяльності російського етносу в освоєнні цієї місцевості. Постійно повторювались і затверджувались в свідомості людей певні стереотипи мислення, що призводило до укорінення думки про привілейоване право існування тут російської культури; іншим народам відводилась дуже другорядна роль в освоєнні цього терену. Особливо чітко тенденція перекичування історичних факторів була помітна у відношенні українського етносу. Все це і позначилося на формуванні так званої масової свідомості регіону, вкоріненні стереотипів політичної міфології тоталітарної радянської держави.

2. Етнокультурні процеси в цьому регіоні мають сьогодні глибоку тенденцію до розмивання етнічної специфіки, забуття архетипів національного менталітету. Навіть спонтанно утворені поселення болгар, гагаузів, молдаван, українців виявилися неспроможними повністю зберегти етнічні ознаки побутування своїх народів.

3. У регіоні Придунав'я чітко простежується тенденція до поширення маргіналізації свідомості етносу, адже в результаті інтенсивної взаємодії відбувається процес маргіналізації людини, тобто постійного перебування на межі двох або кількох етносів, відповідно культур та менталітетів.

У регіоні простежуються такі моделі етнічної маргінальності свідомості:⁴

- психологічна, моральна амбівалентність;
- самоідентифікація з одним із етносів;
- подвійна або множинна етнічна самоідентичність.

Саме це в головних своїх чинниках безпосередньо позначає особливості етнічного буття етносів регіону, відбиває специфіку етнокультурних взаємин в цілому.

Тому зосередження уваги на зміні є сьогодні нагальною потребою етнічних стереотипів буття окремих етносів в Придунав'ї.

Етнокультурна свідомість народів Придунав'я забарвлена сьогодні значним впливом маргінальних стереотипів, які сприяють подальшому процесу повної втрати етнічної самоідентифікації, і це чітко простежується не тільки в споріднених (російсько-українських), але й неспоріднених етносів (болгар, молдаван, гагаузів).

Соціологічні виміри дали змогу зафіксувати той факт, що в регіоні в результаті як природних (мирних), так і штучних процесів асиміляції прогресують негативні процеси розчинення окремої етнічної культури у середовищі сильної культури, яка в умовах трансформації та видозміни зуміла зберегти етнокультурні архетипи буття. Особливо це помітно на матеріалі болгарського та гагаузького етносів, де останній усе більше набуває специфічних ознак болгарської народної культури.

Досить специфічна і в окремих своїх показниках суттєво відрізняється і етнокультурна пам'ять українців цього краю, яка хоча й зберегла головні архетипи мислення, але виявилась розмита етнічними стереотипами інших народів регіону, і насамперед болгарським, молдавським, меншою мірою російським. Це пояснюється тим, що в регіоні збереглися поселення росіян-старовірів, традиційна культура яких подекуди суттєво відрізняється від звичаєвої культури українців, що зумовило своєрідні взаємини народних культур цих близькоспоріднених народів. Етнокультурне буття росіян у Придунав'ї позначене певними дисперсними розселеннями старовірів, у яких і сьогодні досить чітко простежується закріплення своїх стереотипів поведінки, ментальності, певних звичаїв тощо.

Головне, як виявили певні етносоціологічні виміри, полягає у тому, що сьогодні міжетнічні та інтегративні процеси в регіоні сприяють ство-

ренню феномену інкультурації: засвоєння психоетнічних та соціопобутових орієнтацій, психокультурних укладів та норм життя різних етносів Придунав'я, що позначається на модусі мислення цього середовища у цілому. Як слушно зазначає Л. М. Гумільов,⁵ стереотипи поведінки етносу визначають певні норми взаємин між колективом і індивідом, індивідів між собою, між етносом і всередині етнічних груп.

Саме сьогодні у Придунав'ї створюється своєрідний стереотип поведінки людини регіону, що на рівні етнічної свідомості сприймається як узагальнення — “ми” Цей своєрідний феномен “модус мислення середовища” (тобто народів цього краю) виявив цілком закономірний для етносів регіону та дуже несподіваний для науковців-етносоціокультурологів факт. Майже всі жителі регіону при відповіді на досить маркіровані етнічні запитання (відзначити негативні риси кожного народу, з якими із народів ви би хотіли жити в першу чергу, хто більше усього співчуває людським негараздам, тощо) виявили стійку тенденцію до відмови у відповіді щодо зазначених проблем, пояснюючи це тим, що не можна таким чином з більшим ступенем ймовірності визначити життєдіяльність народів регіону.

Отже, у Придунав'ї сьогодні відбувається, з одного боку, стала тенденція до розмивання етнічної специфіки народів, забуття окремих і певним чином визначальних ознак традиційної звичаєвої культури, процес формування нової соціоетнокультурної парадигми буття — стереотипу поведінки людини Придунав'я; з другого боку, етнічні показники і сьогодні, незважаючи на несприятливі умови функціонування, виявилися досить вагомими індикаторами соціального буття людей.

Більш того, саме етнокультурні чинники сьогодні в Придунав'ї мають чітко окреслену тенденцію занурюватись у глибинні надра соціуму — сферу психіки, національного характеру, духовної культури, що проявляється не так у зовнішніх ознаках, як у внутрішніх чуттєвих проявах.

Тому цілком закономірно, що сутність сучасних міжетнічних взаємодій веде до міжетнічних і надетнічних новацій, до прояву, за висловом Г. В. Старовойтової,⁶ “так званого етнічного парадоксу сучасності” (протиріччя між послабленням етноспецифічних властивостей об'єктивної народної культури та збереження стереотипів етнічного — національної психології, національного характеру, що суттєво впливають на процес формування етнічної свідомості людей регіону).

Етносоціологічні дослідження виявили, що, хоч зовнішні показники збереження народної культури в регіоні і мають чітко простежувану тенденцію до затухання у сучасному житті людей, але разом з тим чинник етнічної приналежності у свідомості людей зберігається і нині, що дуже суттєво впливає на етнічні відносини у всьому регіоні.

Народи Придунав'я (українці, росіяни, болгари, молдавани тощо), хоча й відчують на собі досить сильні інтеграційні процеси, виявили здатність до збереження “етнічної компетентності”⁷, що дозволяє їм представникові орієнтуватися в світі, співвідносити свою поведінку відповідно до своєї культури і одночасно відчувати її межі, її “кінцевість” і початок світу іншої культури.

Отже, етнокультурна свідомість народів Придунав'я базується на архетипах етнонаціональної пам'яті автохтонного етносу і забарвлена процесом соціалізації і асиміляційними тенденціями розмивання етнічних ознак в цілому. Тому цілком природно постає питання про феномен етнокультурного буття народів краю, — адже сьогодні воно позначене складними взаємовідносинами — культурними, мовними, психологічними тощо. Це певною мірою відбиває строкатість сучасного етнічного життя народів Придунав'я.

У контексті нових державотворчих процесів в Україні та в цілому в світі не можна не помітити, принаймні нині, тенденцію до закріплення у свідомості людей своїх етнокультурних ознак та стереотипів мислення за

умови суттєвого зменшення функціонування звичаєво-побутової культури в житті.

Етнічні процеси — культурні, мовні, політичні — потребують сьогодні дуже докладного і серйозного вивчення з боку науковців — етнополітологів, етносоціологів, етносоціокультурологів, адже у сучасному житті є такі відповіді, які зовсім не вкладаються в звичну систему парадигм щодо національного питання. Більше того, виявляється, що сьогодні вже чітко означають себе недосліджені етнічні явища, до яких, безумовно, ми відносимо проблему етносоціокультурної свідомості народу в поліетнічному середовищі. Все це спричинює необхідність системного вивчення етнокультурних процесів, використання методології різних наук, які досліджують проблему етносу, культури, суспільства.

Саме сьогодні актуально постає питання визначення специфіки нового наукового напрямку — етносоціокультурології, яка і стане об'єктом нашого подальшого дослідження.

- ¹ Термін введений С. Й. Грицею: Семантика народного мелосу і конкретне середовище його побутування // Нар. творчість та етнографія. — 1976. — № 3. — С. 43.
- ² Об'єктом аналізу разом з українцями були найбільш чисельні етнічні меншини: росіяни, болгари, молдавани, гагаузи.
- ³ Етносоціокультурні дослідження проводились у травні – серпні 1994 р. в Ізмайльському районі.
- ⁴ За основу взято класифікацію етнічної маргінальності М. О. Шульги. Див.: Шульга М. О. Етнічна самоідентифікація особи / автор... д. с. н., К., 1993.
- ⁵ Гумилев Л. География этноса в исторический период. — Л., 1990.
- ⁶ Старовойтова Г. В. Этнические особенности поведения и внешности в восприятии горожан. // Этнические стереотипы поведения. — Л., 1985.
- ⁷ Термінологія М. С. Шульги. Див.: Етнічна самоідентифікація.

Одеса

22 СІЧНЯ 1918 року
В СТОЛИЦІ УКРАЇНИ

Чуй, Український мій Народі!
І про долю дбай!
Нині став ти син свободи,
Правда й воля сонцем сходять
Славно на весь край!..

Вічно дітям України,
Наших всіх земель:
В щасті жить для Батьківщини!
Прапор Волі на вершини
Винести святий!

В Правді жить в своїй Державі —
Бог так нам звелів.
Хай Тризуб ясніє в славі!
Хай в добрі, у спільній лаві
Київ йде і Львів!

Микола Галицько

ГЕЙ, ВДАРТЕ В СТРУНИ, КОБЗАРИ

Гей, вдарте в струни, кобзарі,
Натхніть серця піснями!
Українські прапори вгорі —
Мов сонце над степами...

Дзвенять слова мов у сріблі
Братерській, веселі.
А десь на морі кораблі
Розбилися об скелі...

Гей, рясно всипте цвітом шлях,
У дзвони задзвоніте!
Українське військо на полях
Йде, славою повите...

Хвала борцям, що на зорі
Лягли в холодні ями.
Гей, вдарте в струни, кобзарі,
Натхніть серця піснями!

Павло Тичина